

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Schaarste	B. Hoe door beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften consumenten, bedrijven, overheden en andere organisatie worden gedwongen om te kiezen en om bij dit kiezen te komen tot een goede afweging.	Keuzes maken	B. Je bepaalt met het begrip behoeften hoe mensen en organisaties gegeven de beperkt beschikbare middelen tot keuzen moeten komen.	B. Je bepaalt met het begrip behoeften hoe mensen en organisaties gegeven de beperkt beschikbare middelen tot keuzen moeten komen en hoe vervolgens binnen de keuze omgegaan wordt met hiërarchie aan behoeften.	Behoeften en beperkte middelen	Behoeften en beperkte middelen	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes
		Keuzes maken	B. Je ontdekt of vanuit het idee van alternatieve aanwendbaarheid er mogelijk dezelfde afwegingen zijn te duiden tussen hoe gezinnen dit doen, hoe producenten dit doen en hoe overheden dit doen.	B. Je ontdekt of vanuit het idee van alternatieve aanwendbaarheid er mogelijk dezelfde afwegingen of juist verschillende afwegingen zijn te duiden tussen hoe gezinnen dit doen, hoe producenten dit doen en hoe overheden dit doen. Dit moet vervolgens vanuit samenhang worden geduid.	Alternatieve aanwendbaarheid	Alternatieve aanwendbaarheid	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes
		Keuzes maken	B. Je noemt voorbeelden van opofferingskosten die spelen bij gezinnen, bij producenten en bij overheden.	B. Je benoemt en bepaalt voor gezinnen, producenten en overheden daadwerkelijk de opofferingskosten (die voortvloeien uit de gemaakte keuzen).	Opofferingskosten	Opofferingskosten	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes
		Kopen, ruil	B. Je achterhaalt via onderzoek of jongens meer budgettaire problemen hebben dan meisjes. (Maar binnen genoemde seksen zijn ook andere categorieën mogelijk).	B. Je achterhaalt via onderzoek of jongens meer budgettaire problemen hebben dan meisjes. (Maar binnen genoemde seksen zijn ook andere categorieën mogelijk) - zoals ouderen.	Budgettaire problemen	Budgettaire problemen	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes
		Kopen, ruil	B. Je stelt met behulp van prijzen en inkomen een budgetlijn op en geeft daarin aan welke combinaties van goederen mogelijk en niet mogelijk zijn.	B. Je stelt met behulp van prijzen en inkomen een budgetlijn op en geeft daarin aan welke combinaties van goederen mogelijk en niet mogelijk zijn. Tevens kan je vanuit deze figuur de opofferingskosten bepalen.	Prijzen en budgetlijn	Prijzen en budgetlijn	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes	De kandidaat kan analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes
Ruil	C. Hoe door ruil het mogelijk wordt om middelen optimaal in te zetten en daarmee te benutten; hoe geld deze arbeidsdeling en het voortbestaan hiervan vergemakkelijkt.	Ruilen	C. Je geeft aan waarom consumptie en productie twee gescheiden begrippen zijn en beschrijft hoe door ruil deze begrippen in verband met elkaar worden gebracht.	C. Je geeft aan waarom consumptie en productie twee gescheiden begrippen zijn en beschrijft hoe door ruil deze begrippen in verband met elkaar worden gebracht.	Onderscheid productie en consumptie	Onderscheid productie en consumptie	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen
		Ruilen	C. Je verklaart de begrippen behoeftebevrediging het winststreven.	C. Je verklaart de begrippen behoeftebevrediging het winststreven.	Motieven van winststreven en behoeftebevrediging	Motieven van winststreven en behoeftebevrediging	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Ruil	C. Hoe door ruil het mogelijk wordt om middelen optimaal in te zetten en daarmee te benutten; hoe geld deze arbeidsdeling en het voortbestaan hiervan vergemakkelijkt.	Geld	C. Je noemt voorbeelden van geld als ruil-, reken- en oppotmiddel.	C. Je noemt voorbeelden van geld als ruil-, reken- en oppotmiddel.	Ruil-, reken- en oppotmiddel	Ruil-, reken- en oppotmiddel	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen
		Geld	C. Je verklaart waarom transactiekosten niet alleen in geld worden uitgedrukt en waarom door de introductie van geld de transactiekosten afnemen.	C. Je verklaart waarom transactiekosten niet alleen in geld worden uitgedrukt en waarom door de introductie van geld de transactiekosten afnemen.	Geld in relatie tot transactiekosten	Geld in relatie tot transactiekosten	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen
		Geld	C. Je beschrijft randvoorwaarden voor het functioneren van een geldsysteem (zoals fiducia en technische vereisten).	C. Je beschrijft randvoorwaarden voor het functioneren van een geldsysteem (zoals fiducia en technische vereisten).	Fiduciair geld Technische vereisten geld	Fiduciair geld Technische vereisten geld	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen
		Geld	C. Je onderscheidt chartaal van giraal geld.	C. Je onderscheidt chartaal van giraal geld.	Chartaal en giraal geld	Chartaal en giraal geld	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen
		Geld	C. Je legt met voorbeelden uit op welke wijze een commerciële bank door geldschepping zijn liquiditeitspositie kan veranderen en dit rekenkundig onderbouwen.	C. Je legt met voorbeelden uit op welke wijze een commerciële bank door geldschepping zijn liquiditeitspositie kan veranderen en dit rekenkundig onderbouwen.	Geldschepping en liquiditeit	Geldschepping en liquiditeit	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen
		Geld	C. Je onderscheidt de intrinsieke en extrinsieke waarde van geld en deze begrippen in relatie brengen met de Wet van Gresham.	C. Je onderscheidt de intrinsieke en extrinsieke waarde van geld en deze begrippen in relatie brengen met de Wet van Gresham.	Intrinsieke en extrinsieke waarde Wet van Gresham	Intrinsieke en extrinsieke waarde Wet van Gresham	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen
		Geld	C. Je onderscheidt de intrinsieke en extrinsieke waarde van geld en deze begrippen in relatie brengen met de Wet van Gresham.	C. Je onderscheidt de intrinsieke en extrinsieke waarde van geld en deze begrippen in relatie brengen met de Wet van Gresham.	Intrinsieke en extrinsieke waarde Wet van Gresham	Intrinsieke en extrinsieke waarde Wet van Gresham	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo	
Markt	Hoe door het marktmechanisme vraag en aanbod zich op elkaar afstemmen, maar dat deze uitkomst per markt verschilt door verschillende kenmerken aan de aanbodkant en de vraagkant. Dit verschil werkt door op de welvaart in een bepaald gebied, maar kan door de overheid ook weer beïnvloed worden.		C. Je beschrijft een eenvoudige bankbalans en de betekenis voor de liquiditeit van een bank - inclusief hoe vormen van geldschepping doorwerken op de liquiditeitspositie.	C. Je beschrijft een eenvoudige bankbalans en de betekenis voor de liquiditeit van een bank - inclusief hoe vormen van geldschepping doorwerken op de liquiditeitspositie.	Bankbalans	Bankbalans	SE	SE	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	De kandidaat kan analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen	
		D1 Vraag en aanbod	D 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de wijze waarop consumenten een maximaal verschil nastreven tussen de te betalen prijs en de betalingsbereidheid. Dit gebeurt vanuit een grafische weergave van de situatie.	D 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context betalingsbereidheid als de maximale prijs die een vrager bereid is te betalen voor 1 eenheid van een goed (alleen grafisch)	Betalingsbereidheid	Betalingsbereidheid	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	
		D1 Vraag en aanbod		D 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de individuele vraaglijn die het verband weergeeft tussen de gevraagde hoeveelheid van één vrager bij uiteenlopende prijzen.		Individuele vraaglijn		CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod		D 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het verband tussen de individuele vraaglijn en de collectieve vraaglijn.			Individuele vraaglijn	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod		D 1.4 a Je herkent en je past toe vanuit een context het verband weergeeft tussen de betalingsbereidheid van alle vragers en het verloop van de collectieve vraaglijn. (grafisch)			Individuele vraaglijn	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	D 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context factoren waardoor de vraag- en/of aanbodcurve veranderen; (grafisch, algebraïsch).	D 1.4b Je herkent en je past toe vanuit een context verschuiving van de collectieve vraaglijn als gevolg van verandering van het inkomen, de behoeften, prijzen van andere goederen en het aantal vragers. (grafisch).		Verschuiving collectieve vraaglijn	Verschuiving collectieve vraaglijn	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod		D 1.10 Je herkent en je past toe vanuit een context de individuele aanbodlijn die het verband weergeeft tussen de aangeboden hoeveelheid van één aanbieder bij uiteenlopende prijzen.			Individuele aanbodcurve		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod		D 1.11 Je herkent en je past toe vanuit een context het verband tussen de individuele aanbodlijn en de collectieve aanbodlijn. (grafisch)			Individuele aanbodcurve		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	D 1.4 (dubbel) Je herkent en je past toe vanuit een context factoren waardoor de vraag- en/of aanbodcurve veranderen; (grafisch, algebraïsch)	D 1.12 Je herkent en je past toe vanuit een context de verschuiving van de collectieve aanbodlijn als gevolg van een verandering van de prijzen van productiefactoren, technische ontwikkeling en aantal aanbieders. (grafisch)			Verschuiving collectieve aanbodcurve	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Markt	Hoe door het marktmechanisme vraag en aanbod zich op elkaar afstemmen, maar dat deze uitkomst per markt verschilt door verschillende kenmerken aan de aanbodkant en de vraagkant. Dit verschil werkt door op de welvaart in een bepaald gebied, maar kan door de overheid ook weer beïnvloed worden.	D1 Vraag en aanbod		D 1.13 Je herkent en je past toe vanuit een context de verschuiving van de collectieve aanbodlijn als gevolg van heffingen of subsidies.		subsidie en heffingen		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	D 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context marktevenwicht (evenwichtsprijs en evenwichtshoeveelheid) dat ontstaat als vraag en aanbod aan elkaar gelijk zijn; (grafisch, algebraïsch).	D 1.23 Je herkent en je past toe vanuit een context marktevenwicht als zijnde de gelijkheid van de gevraagde en aangeboden hoeveelheid bij de evenwichtsprijs.	Marktevenwicht prijs, hoeveelheid en omzet	Marktevenwicht prijs, hoeveelheid en omzet	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod		D 1.24 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van veranderingen in vraag en aanbod op de evenwichtsprijs, de evenwichtshoeveelheid en de totale evenwichtsofbrengst (omzet).				CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	D 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context omzet als de vermenigvuldiging van prijs met hoeveelheid (afzet); (algebraïsch)	D 1.14 Je herkent en je past toe vanuit een context de samenhang tussen prijs, afzet en totale opbrengst (omzet).	omzet	omzet	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	D 1.5 (dubbel) Je herkent en je past toe vanuit een context het vraaggedrag van consumenten bij prijsveranderingen en inkomensveranderingen, alsmede hoe dit in de prijselasticiteit en inkomenselasticiteit (beide segmentelasticiteit) tot uitdrukking komt; (algebraïsch)	D 1.5 Je herkent en je past toe vanuit een context prijselasticiteit (alleen segmentelasticiteit) als een maat voor de relatieve verandering van de gevraagde hoeveelheid als gevolg van een relatieve prijsverandering.	Inkomens- en prijselasticiteiten	Inkomens- en prijselasticiteiten	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	n.v.t.	D 1.6 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid tussen een prijselastische- en een prijsinelastische vraag.		Prijselastische- prijsinelastische vraag		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	D 1.5 (dubbel) Je herkent en je past toe vanuit een context het vraaggedrag van consumenten bij prijsveranderingen en inkomensveranderingen, alsmede hoe dit in de prijselasticiteit en inkomenselasticiteit (beide segmentelasticiteit) tot uitdrukking komt; (algebraïsch)	D 1.7 Je herkent en je past toe vanuit een context Inkomenselasticiteit (alleen segmentelasticiteit) als een maat voor de relatieve verandering van de gevraagde hoeveelheid als gevolg van een relatieve inkomensverandering. (rekenkundig)	inkomenselasticiteit	inkomenselasticiteit	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	n.v.t.	D 1.15 Je herkent en je past toe vanuit een context de betekenis van de prijselasticiteit van de vraag voor de verandering van de totale opbrengst (omzet) bij prijsveranderingen.		Prijselasticiteit en omzet		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	D 1.6 Je herkent en je past toe vanuit een context effecten van substitutie en complementariteit van goederen op het koopgedrag van consumenten; (grafisch, algebraïsch)	D 1.9 Je herkent en je past toe vanuit een context substitueerbaarheid en complementariteit van goederen, in relatie tot de vraag naar een (ander) goed - kruislinkse elasticiteit.	Substitutie en complementariteit	Substitutie en complementariteit	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Markt	Hoe door het marktmechanisme vraag en aanbod zich op elkaar afstemmen, maar dat deze uitkomst per markt verschilt door verschillende kenmerken aan de aanbodkant en de vraagkant. Dit verschil werkt door op de welvaart in een bepaald gebied, maar kan door de overheid ook weer beïnvloed worden.	D1 Vraag en aanbod	D 1.7 Je herkent en je past toe vanuit een context het verband tussen de aard van normale, inferieure en luxe goederen en de hoogte van de prijselasticiteit en/of de inkomenselasticiteit; (algebraïsch)	D 1.8 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid tussen inferieure, normale en luxe goederen, in relatie met de waarde van de inkomenselasticiteit.	Normale, inferieure en luxegoederen	Normale, inferieure en luxegoederen	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	(staat bij toetreding)	D 1.16 Je herkent en je past toe vanuit een context de onderverdeling van totale kosten in vaste kosten en variabele kosten. (2)	Vaste en variabele kosten	Vaste en variabele kosten		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	n.v.t.	D 1.17 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid en de samenhang tussen totale, gemiddelde en marginale kosten. (1,2)		totale, gemiddelde en marginale kosten		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	n.v.t.	D 1.18 Je herkent en je past toe vanuit een context het verband tussen de individuele aanbodlijn en het verloop van de marginale kosten(lijn) bij hoeveelhedaanpassing. (1,2)	verband aanbodlijn en marginale kosten	verband aanbodlijn en marginale kosten		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	(staat bij toetreding)	D 1.19 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van het verloop van opbrengst en kosten voor de omvang van de winst, zowel gemiddeld als totaal. (1,2)	totale opbrengsten en totale kosten	totale opbrengsten en totale kosten		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	(staat bij toetreding)	D 1.20 Je analyseert zowel grafisch als rekenkundig de break-even-afzet (gelijkheid van totale kosten en totale opbrengsten).	Break-even point	Break-even point		CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	D 1.8 Je herkent en je past toe vanuit een context wat de relatie is tussen marginale kosten en de marginale opbrengsten in relatie tot winstvraagstukken. (alleen rekenkundig) D 1.9 (feitelijk voorbeeld van 1.8) Je herkent en je past toe vanuit een context dat wanneer de marginale kosten lager / hoger zijn dan de marginale opbrengsten in geval van uitbreiding van de productie dit leidt tot winstgevende / verliesgevende verandering. (alleen rekenkundig)	D 1.21 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van marginale opbrengsten en marginale kosten op de (maximale) winst.	Marginale kosten versus marginale baten	Marginale kosten versus marginale baten	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		D1 Vraag en aanbod	n.v.t.	D 1.22 Je herkent en je past toe vanuit een context de betekenis van de markt als coördinatiemechanisme van vraag en aanbod.		Coördinatiemechanisme		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		Marktstructuur of markt vormen	n.v.t.	D2 Algemeen bij vwo: Je analyseert vanuit een context welke invloed de kenmerken van de markt, zoals aantal marktpartijen, heterogeniteit van de goederen en toetredingsmogelijkheden, hebben op de marktmacht van de aanbieder en daardoor op het marktresultaat.				CE	n.v.t.	D2: Marktstructuur De kandidaat kan analyseren welke invloed de kenmerken van de markt, zoals aantal marktpartijen, heterogeniteit van de goederen en toetredingsmogelijkheden, hebben op de marktmacht van de aanbieder en daardoor op het marktresultaat

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Markt	Hoe door het marktmechanisme vraag en aanbod zich op elkaar afstemmen, maar dat deze uitkomst per markt verschilt door verschillende kenmerken aan de aanbodkant en de vraagkant. Dit verschil werkt door op de welvaart in een bepaald gebied, maar kan door de overheid ook weer beïnvloed worden.	Marktstructuur of marktvormen	n.v.t.	D 2.1 Je analyseert vanuit een context; het onderscheid tussen de marktvormen op basis van het aantal marktpartijen, heterogeniteit van de goederen en toetredingsmogelijkheden. (grafisch) I Volledige mededinging/ volkomen concurrentie: veel aanbieders, een homogeen goed en vrije toetreding. Marktvormen waarbij sprake is van onvolkomen concurrentie kennen beperkte toetredingsmogelijkheden: II Monopolistische concurrentie: veel aanbieders en heterogene goederen. III Oligopolie: weinig aanbieders en een homogeen goed of heterogene goederen. IV Monopolie: één aanbieder.		Kenmerken		CE	n.v.t.	D2: Marktstructuur De kandidaat kan analyseren welke invloed de kenmerken van de markt, zoals aantal marktpartijen, heterogeniteit van de goederen en toetredingsmogelijkheden, hebben op de marktmacht van de aanbieder en daardoor op het marktresultaat
		Marktstructuur of marktvormen	D 3.1 Je herkent en je past toe vanuit een context maximale (totale) winst en de wijze waarop producenten hiernaar streven in een markt van volkomen concurrentie; (rekenkundig)	D 2.2 (LET OP: ALGEMEEN verschillende marktvormen) Je analyseert vanuit een context; het bepalen van de prijs en afzet die bij volkomen concurrentie, monopolistische concurrentie, oligopolie of monopolie maximale totale winst opleveren.	Volledige mededinging	Volledige mededinging	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme D3 Marktstructuur	D2: Marktstructuur De kandidaat kan analyseren welke invloed de kenmerken van de markt, zoals aantal marktpartijen, heterogeniteit van de goederen en toetredingsmogelijkheden, hebben op de marktmacht van de aanbieder en daardoor op het marktresultaat
		Marktstructuur of marktvormen	D 3.2 Je herkent en je past toe vanuit een context maximale (totale) winst en de wijze waarop een producent hiernaar streeft als sprake is van een monopoliepositie;		Monopolie	Monopolie	CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme D3 Marktstructuur	D2: Marktstructuur De kandidaat kan analyseren welke invloed de kenmerken van de markt, zoals aantal marktpartijen, heterogeniteit van de goederen en toetredingsmogelijkheden, hebben op de marktmacht van de aanbieder en daardoor op het marktresultaat
		Marktstructuur of marktvormen	D 3.5 Je herkent en je past toe vanuit een context prijsdiscriminatie als een vorm van prijsbeleid waarmee een monopolist een deel van het totale consumentensurplus kan afromen. (grafisch)	D 2.3 Je analyseert vanuit een context de gevolgen van prijsdiscriminatie voor de evenwichtsprijzen, afzet en winst bij monopolie. (1)	Prijsdiscriminatie	Prijsdiscriminatie	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme D3 Marktstructuur	D2: Marktstructuur De kandidaat kan analyseren welke invloed de kenmerken van de markt, zoals aantal marktpartijen, heterogeniteit van de goederen en toetredingsmogelijkheden, hebben op de marktmacht van de aanbieder en daardoor op het marktresultaat
		Marktstructuur of marktvormen	D 3.4 Je herkent en je past toe vanuit een context maximale (totale) winst en de wijze waarop producenten hiernaar streven als er sprake is van een oligopolie;		Oligopolie	Oligopolie	CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme D3 Marktstructuur	
		Marktstructuur of marktvormen	D 3.3 Je herkent en je past toe vanuit een context maximale (totale) winst en de wijze waarop producenten hiernaar streven in een markt van monopolistische concurrentie;		Monopolistische concurrentie	Monopolistische concurrentie	CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme D3 Marktstructuur	

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo	
Markt	Hoe door het marktmechanisme vraag en aanbod zich op elkaar afstemmen, maar dat deze uitkomst per markt verschilt door verschillende kenmerken aan de aanbodkant en de vraagkant. Dit verschil werkt door op de welvaart in een bepaald gebied, maar kan door de overheid ook weer beïnvloed worden.	Toetreding	D 2.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het break even punt (totale opbrengsten = totale kosten) als belangrijk omslagpunt bij de afweging om wel of niet toe te treden tot een markt.		Break-even point	Break-even point	CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme		
		Toetreding	D 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de winst voor een producent indien de totale opbrengsten hoger zijn dan de totale kosten (rekenkundig).		totale opbrengsten en totale kosten	totale opbrengsten en totale kosten	CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	n.v.t.	
		Toetreding	D 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de onderverdeling van totale kosten in vaste kosten en variabele kosten.		Vaste en variabele kosten	Vaste en variabele kosten	CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme		
		Welvaart en economische politiek	D 4.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de wijze waarop consumenten en producenten streven naar een maximaal consumentensurplus (het verschil tussen de betalingsbereidheid en de te betalen prijs) respectievelijk producentensurplus (het verschil tussen de ontvangen prijs en de minimale prijs waartegen men het goed wil aanbieden) (grafisch).	D 3.1 Je herkent en je past toe vanuit een context het consumentensurplus als het verschil tussen de marktprijs en de betalingsbereidheid van vragers die bereid zijn meer te betalen dan die marktprijs.	Consumenten- en producentensurplus	Consumentensurplus	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	
		Welvaart en economische politiek		D 3.2 Je herkent en je past toe vanuit een context het producentensurplus als het verschil tussen de marktprijs en de prijs waartegen alle producenten bereid zijn aan te bieden.		Producentensurplus		CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	
		Welvaart en economische politiek		D 3.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het totale surplus als de optelsom van het consumentensurplus en het producentensurplus.		Producentensurplus		CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	
		Welvaart en economische politiek		D 3.4 Je herkent en je past toe vanuit een context de omvang van het totale surplus als maat voor het marktresultaat.		Producentensurplus		CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	
		Welvaart en economische politiek	D 4.2 Je herkent en je past toe vanuit een context mogelijke inefficiënte uitkomsten die het gevolg zijn van het mechanisme van vraag en aanbod. (grafisch)		Inefficiëntie markt		CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme		
		Welvaart en economische politiek	n.v.t.	D 3.5 Je herkent en je past toe vanuit een context Pareto-efficiency als de optimale verdeling van consumenten- en producentensurplus.		Pareto-efficiency		CE		n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		Welvaart en economische politiek	n.v.t.	D 3.6 Je herkent en je past toe vanuit een context de omvang van het totale surplus als een indicator van maatschappelijke welvaart.		Surplus indicator maatschappelijke welvaart		CE		n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Markt	Hoe door het marktmechanisme vraag en aanbod zich op elkaar afstemmen, maar dat deze uitkomst per markt verschilt door verschillende kenmerken aan de aanbodkant en de vraagkant. Dit verschil werkt door op de welvaart in een bepaald gebied, maar kan door de overheid ook weer beïnvloed worden.	Welvaart en economische politiek	n.v.t.	D 3.7 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van marktmacht op de omvang van het totale surplus en het verloren surplus/Harberger-driehoek. (deadweight loss)		Deadweight loss	CE	CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		Welvaart en economische politiek	n.v.t.	D 3.8 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van marktmacht op de verdeling van het totale surplus tussen aanbieders en vragers.		Marktmacht en verdeling surplus		CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		Welvaart en economische politiek	Zie D 3.5 Havo	D 3.9 Je herkent en je past toe vanuit een context de manier waarop een monopolist via prijsdiscriminatie een deel van het consumentensurplus kan afromen.		Prijsdiscriminatie en surplus	CE	SE	(zie D 3.5)	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		Welvaart en economische politiek	n.v.t.	D 3.10 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van overheidsingrijpen via heffingen of subsidies op het marktresultaat en daardoor op de omvang en de verdeling van het totale surplus.		Overheidsingrijpen - heffingen en subsidies		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		Welvaart en economische politiek	D 4.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het ingrijpen van de overheid met behulp van prijsregulering: minimumprijzen en maximumprijzen.	D 3.11 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van prijsregulering door middel van minimumprijzen of maximumprijzen op het marktresultaat en daardoor op de omvang en verdeling van het totale surplus.	Minimum- en maximumprijzen	Minimum- en maximumprijzen	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
		Welvaart en economische politiek	D 4.4 Je herkent en je past toe vanuit een context het bewaken en eventueel ingrijpen door de overheid met behulp van toezichthouders op verschillende markten.		Toezichthouders		CE		De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	n.v.t.
		Welvaart en economische politiek	D 4.5 Je herkent en je past toe vanuit een context effecten van octrooien en patenten op marktgedrag en marktresultaat.	D 3.12 Je herkent en je past toe vanuit een context de effecten van octrooien/patenten op marktgedrag en marktresultaat.	Octrooien / patenten	Octrooien / patenten	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme	De kandidaat kan analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt en prijsvorming is het coördinatiemechanisme
Ruilen over de tijd	Hoe binnen en tussen gezinshuishoudingen, bedrijfshuishoudingen en overheidsinstellingen ook geruild wordt over de tijd.	Gezinnen ruilen over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)	E 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de levensloop van gezinnen en waarom en wanneer zij sparen, investeren in zichzelf en/of een schuld opbouwen.	E 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context lenen en sparen door deelnemers aan intertemporele ruil als schuiven met koopkracht in de tijd.	Sparen en investeren	Sparen en investeren	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coördineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coördineert is de rente
		Gezinnen ruilen over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)	E 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context voorraadgrootheden en stroomgrootheden en het belang van deze grootheden voor de verschillende 'levensfasen' waarin gezinnen zich bevinden.	E 1.8 Je herkent en je past toe vanuit een context het verschil tussen voorraad- en stroomgrootheden en hun onderlinge verband.	Voorraad- en stroomgrootheden		CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coördineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coördineert is de rente
		Gezinnen ruilen over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)	E 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context de prijs van sparen en lenen.	E 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context rente als de prijs voor sparen en lenen die op de vermogensmarkt tot stand komt.	Rente	Rente	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coördineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coördineert is de rente

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo	
Ruilen over de tijd	Hoe binnen en tussen gezinshuishoudingen, bedrijfshuishoudingen en overheidsinstellingen ook geruild wordt over de tijd.	Gezinnen ruilen over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)	n.v.t.	E 1.5 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van risico's als (dreiging van) wanbetaling en informatieasymmetrie en het risico omtrent inflatie op het gedrag van aanbieders en/of vragers van vermogen en daarmee op de rente.		Risico (bijvoorbeeld a.g.v. informatieasymmetrie) en rente		CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	
		Gezinnen ruilen over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)	E 1.5 Je herkent en je past toe vanuit een context rente als de prijs voor het uitstellen van consumptie en het onderscheid tussen nominale en reële rente.	E 1.6 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid en de samenhang tussen nominale en reële grootheden.	Reële en nominale rente	Reële en nominale rente (maar ook andere grootheden)	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	
		Gezinnen ruilen over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)	E 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context de keuze tussen en de argumentatie voor sparen en lenen, alsmede de financiële gevolgen van sparen en lenen.	E 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de intertemporele ruil waarbij niet in de tijd samenvallende rendementen vergeleken worden: afweging tussen individuele prijs van tijd en marktprijs van tijd.	Intertemporele afwegingen	Intertemporele afwegingen	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	
		Gezinnen ruilen over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)	E 1.6 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van inflatie op sparen en lenen.	E 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context de keuze om al dan niet vermogen te vragen of aan te bieden met daarbij argumenten als tijdsvoorkeur en risico-aversie.	Inflatie en sparen / lenen		CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd	
		De overheid ruilt over de tijd (havo) Registratie intertemporele ruil (vwo)	E 2.3 Je herkent en je past toe vanuit een context pensioenvoorzieningen op basis van het omslagstelsel of het kapitaaldeckingsstelsel (en dilemma's die er bij de keuze tussen deze twee financieringswijzen zijn.)	E 2.1 (b) Je herkent en je past toe vanuit een context de levensloop binnen gezinshuishoudingen en de rol van de overheid met daarbij het omslagstelsel en het kapitaaldeckingsstelsel als het gaat om de financiering van het pensioen.	Kapitaal- versus omslagstelsel	Kapitaal- versus omslagstelsel	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	
		Registratie intertemporele ruil	n.v.t.	E 2.1 (a) Je herkent en je past toe vanuit een context de levensloop binnen gezinshuishoudingen en de rol van de overheid met daarbij welvaartsvaste- of waardevaste pensioenen.		Welvaartsvaste of waardevaste pensioenen		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	
		Registratie intertemporele ruil	n.v.t.	E 2.1 (c) Je herkent en je past toe vanuit een context de levensloop binnen gezinshuishoudingen en de rol van de overheid met daarbij intergenerationale ruil.		Intergenerationele ruil		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	
		Gezinnen ruilen over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)	n.v.t.	E 1.7 Je herkent en je past toe vanuit een context Het belang van investeringen bij de vorming van publiek kapitaal zoals infrastructuur, of privaat kapitaal zoals menselijk kapitaal of kapitaalgoederen van bedrijven.		Investeren en publiek en privaat kapitaal		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	
		De overheid ruilt over de tijd (havo) registratie intertemporele ruil (vwo)	E 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context inkomsten en uitgaven van de overheid als stroomgrootheden en de overheidsschuld als een voorraadgrootheid.	E 2.3 Je herkent en je past toe vanuit een context de vermogenspositie van de overheid met daarbij de staatsschuld en het financieringstekort.	Overheid en stroomgrootheden (inkomsten en uitgaven overheid) en voorraadgrootheden (overheidsschuld)	Overheid en stroomgrootheden (inkomsten en uitgaven overheid - financieringstekort) en voorraadgrootheden (overheidsschuld)	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Ruilen over de tijd	Hoe binnen en tussen gezinshuishoudingen, bedrijfshuishoudingen en overheidsinstellingen ook geruild wordt over de tijd.	De overheid ruilt over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)	E 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context het verschil tussen de schuld van de overheid (staatsschuld) en een private schuld, en dat een overheidstekort gezien kan worden als een vorm van uitgestelde belastingheffing.	E 1.9 Je herkent en je past toe vanuit een context intertemporele ruil door de overheid vergelijken met een dergelijke ruil in de private sector gelet op de staatsschuld en de bijzondere positie van het overheidstekort als uitgestelde belastingheffing.	Private schulden - staatsschuld en betekenis overheidstekort	Private schulde - staatsschuld en betekenis overheidstekort	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente
		Gezinnen ruilen over de tijd (havo) Intertemporele ruil (vwo)		E 1.10 Je herkent en je past toe vanuit een context belasting spreiding in de tijd als methode om welvaartsverliezen als gevolg van belastingheffing te spreiden in de tijd.	belasting spreiding (uitgestelde belastingheffing)	belasting spreiding (uitgestelde belastingheffing) en welvaartsverlies		CE	n v t	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente
		Ondernemingen ruilen over de tijd	E 3.1 Je herkent en je past toe vanuit een context een elementaire balans en een elementaire resultatenrekening (winst- en verliesrekening) als manieren waarop de financiële gegevens van een onderneming worden geordend.	E 2.2 Je herkent en past toe vanuit een context de elementaire balans en resultatenrekening van bedrijfshuishoudingen met daarbij 'activa, eigen en vreemd vermogen als onderdelen van de elementaire balans (voorraadgrootheden); kosten en opbrengstenresultaat als onderdelen van de elementaire resultatenrekening (stroomgrootheden); afschrijvingen als waardeverlies van investeringen in vaste activa.	Balans, resultatenrekening		CE		De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente	De kandidaat kan analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd De prijs die deze intertemporele ruil coordineert is de rente
		Ondernemingen ruilen over de tijd	E 3.2 Je herkent en je past toe vanuit een context voorraadgrootheden die onderdeel uitmaken van de balans en stroomgrootheden die onderdeel uitmaken van de resultatenrekening.	zit in E 3.2	voorraadgrootheden, stroomgrootheden		CE		De kandidaat kan in de financiële overzichten van een onderneming stroom- en voorraadgrootheden onderscheiden	n.v.t.
Samenwerken en onderhandelen	Hoe partijen er voor kunnen kiezen dat niet een individueel optreden maar juist samenwerking zinvol kan zijn - en hoe dan vervolgens deze samenwerking via een proces van bijvoorbeeld onderhandelen kan worden vormgegeven.	Speltheorie	F 1.1 een gevangenendilemma; Het gebruik van speltheorie beperkt zich voor Havo tot de volgende groep van spelen: spelers bewegen simultaan; spelen worden niet herhaald; spelers hebben een dominante strategie; spelers beschikken over dezelfde informatie; er zijn nooit meer dan twee spelers.	F 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de weergave van het spel in een pay-off matrix of een spelboom (beslisboom).	Gevangenendilemma	Gevangenendilemma	CE	CE	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
		Speltheorie	n.v.t.	F 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context het belang van voldoende en van gelijke informatie voor de spelers.		Belang gelijke informatie		CE	n v t	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Samenwerken en onderhandelen	Hoe partijen er voor kunnen kiezen dat niet een individueel optreden maar juist samenwerking zinvol kan zijn - en hoe dan vervolgens deze samenwerking via een proces van bijvoorbeeld onderhandelen kan worden vormgegeven.	Speltheorie	n.v.t.	F 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid tussen een simultaan en een sequentieel spel.		Simultaan en sequentieel spel		CE	n.v.t.	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
		Speltheorie	F 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de wijze waarop de uitkomst van een gevangenendilemma tot stand komt.	F 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context het optreden van een Nash-evenwicht.	Uitkomst gevangenendilemma	Uitkomst gevangenendilemma	CE	CE	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
		Speltheorie	n.v.t.	F 1.5 Je herkent en je past toe vanuit een context het optreden van een gevangenendilemma waarin sprake is van een dominante strategie voor de spelers met daarbij het suboptimale Nash evenwicht.			CE	CE	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
		Speltheorie	F 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context de wijze waarop in een gevangenendilemma individuele of collectieve belangen worden geschaad.	n.v.t.	Collectieve belangen		CE		De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
		Speltheorie (let op vwo: suboptimale situaties)	F 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context positieve en negatieve externe effecten.	F 2.4 Je herkent en je past toe vanuit een context het optreden van positieve of negatieve externe effecten.	Externe effecten	Externe effecten	CE	CE	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties. Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes.

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Samenwerken en onderhandelen	Hoe partijen er voor kunnen kiezen dat niet een individueel optreden maar juist samenwerking zinvol kan zijn - en hoe dan vervolgens deze samenwerking via een proces van bijvoorbeeld onderhandelen kan worden vormgegeven.	Speltheorie (let op vwo: suboptimale situaties)	F 1.5 Je herkent en je past toe vanuit een context het gevangenendilemma in relatie tot collectieve goederen.	F 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context het optreden van een tegenstelling tussen individueel en collectief belang bij collectieve goederen.	Collectieve goederen	Collectieve goederen	CE	CE	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
		Speltheorie (let op vwo: suboptimale situaties)	F 1.6 Je herkent en je past toe vanuit een context meeliftgedrag en de manier waarop dit gedrag kan leiden tot een (negatief) extern effect.	F 2.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het optreden van meeliftgedrag indien er sprake is van een dominante strategie van niet bijdragen aan een collectief goed.	Meeliftgedrag	Meeliftgedrag	CE	CE	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
		Speltheorie	F 1.7 Je herkent en je past toe vanuit een context collectieve dwang en het nut ervan (sociale normen en contracten).	F 1.8 (DUBBEL) Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van sociale normen op de pay-offs in de matrix en het effect hiervan op de keuze die één of meerdere spelers gedurende het verdere verloop van het spel maken.	Sociale normen en contracten	Sociale normen en contracten	CE	CE	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
		Speltheorie	F 1.8 Je herkent en je past toe vanuit een context zelfbinding en de invloed ervan bij de totstandkoming van samenwerking.	F 1.7 Je herkent en je past toe vanuit een context zelfbinding als alternatief voor de eigen dominante strategie indien deze een lagere pay-off oplevert en het effect hiervan op de keuze die één of meerdere spelers gedurende het verdere verloop van het spel maken.	Zelfbinding	Zelfbinding	CE	CE	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
		Speltheorie	n.v.t.	F 1.11 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van zelfbinding op de geloofwaardigheid van een dreiging, bijvoorbeeld de dreiging van een prijzenoorlog bij toetreding.		Geloofwaardigheid dreiging		CE	n.v.t.	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Samenwerken en onderhandelen	Hoe partijen er voor kunnen kiezen dat niet een individueel optreden maar juist samenwerking zinvol kan zijn - en hoe dan vervolgens deze samenwerking via een proces van bijvoorbeeld onderhandelen kan worden vormgegeven.	Speltheorie	n.v.t.	F 1.8 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van sociale normen op de pay-offs in de matrix en het effect hiervan op de keuze die één of meerdere spelers gedurende het verdere verloop van het spel maken.		Sociale normen		CE	n.v.t.	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties. Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes.
		Speltheorie	n.v.t.	F 1.9 Je herkent en je past toe vanuit een context Het effect van de reputatie die de spelers in het verleden hebben opgebouwd op de pay-offs in de matrix en het effect hiervan op de keuze die één of meerdere spelers gedurende het verdere verloop van het spel maken.		Reputatie		CE	n.v.t.	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties. Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes.
		Speltheorie	n.v.t.	F 1.10 Je herkent en je past toe vanuit een context het effect van de reputatie die de spelers gedurende het spel opbouwen op de toekomstige pay-offs in de matrix en het effect hiervan op de keuze die één of meerdere spelers gedurende het verdere verloop van het spel maken.		Reputatie en toekomstige pay-offs		CE	n.v.t.	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties. Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes.
		Speltheorie	n.v.t.	F 1.6 Je herkent en je past toe vanuit een context Een spelsituatie waarbij niet altijd een dominante strategie aanwezig is.		Niet dominante strategie		CE	n.v.t.	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties. Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes.
		Suboptimale situaties	F 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context verzonken kosten en gevolgen van verzonken kosten voor partijen die betrokken zijn bij onderhandelingen.	F 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context het optreden van een berovingsprobleem indien er sprake is van verzonken kosten: kosten die al gemaakt zijn en niet kunnen worden teruggedraaid vanwege het specifieke karakter van de investering.	verzonken kosten en onderhandelingen	verzonken kosten en berovingsprobleem		CE	n.v.t.	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties. Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes.

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Samenwerken en onderhandelen	Hoe partijen er voor kunnen kiezen dat niet een individueel optreden maar juist samenwerking zinvol kan zijn - en hoe dan vervolgens deze samenwerking via een proces van bijvoorbeeld onderhandelen kan worden vormgegeven.	Onderhandelen	F 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context samenwerkingsdilemma's bij onderhandelingen als het gaat om de verdeling van het surplus en de consequenties hiervan voor beide partijen.	Zit in F 1.7 / 1.8 / F 1.9 en F 1.10 Vwo-programma	Onderhandelen en surplusverdeling	Onderhandelen en surplusverdeling	CE	CE	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes	De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes
Risico en informatie	Hoe partijen er voor kunnen kiezen dat niet een individueel optreden maar juist samenwerking zinvol kan zijn - en hoe dan vervolgens deze samenwerking via een proces van bijvoorbeeld onderhandelen kan worden vormgegeven.	Risico en verzekering	G 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context risico-aversgedrag en de wijze waarop risico-aversgedrag een rol speelt bij de keuze voor het afsluiten van een verzekering.	G 4.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de betekenis van risicoaversie met betrekking tot het afsluiten van een verzekering.	Risicoaversie	Risicoaversie	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen
		Risico en verzekering	G 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de afweging van een verzekerde tussen kosten en risico bij het afsluiten van een verzekering.	G 4.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de afweging tussen kosten en risico bij verzekeren door beide transactiepartijen.	Verzekeren en risico	Verzekeren en risico	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen
		Risico en verzekering	G 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context solidariteit bij verzekeren en op welke wijze er sprake is van solidariteit die risico's kan verkleinen.	G 4.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het effect dat (verplichte)solidariteit kan hebben op risicomangement van verzekerden.	Verplichte verzekeringen en solidariteit	Verplichte verzekeringen en solidariteit	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen
		Risico en verzekering	G 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context motieven om bepaalde verzekeringen wel of niet verplicht voor te schrijven. (verplichte solidariteit)	G 4.5 Je herkent en je past toe vanuit een context moral hazard en middelen om dit te beperken: bijvoorbeeld eigen risico, bonus-malussysteem.	Eigen risico	Eigen risico	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen
		Effecten van asymmetrische informatie	G 1.5 Je herkent en je past toe vanuit een context eigen risico dat verzekeraars invoeren om zodoende averechtse selectie en/of moral hazard (risico op moreel wangedrag) te beperken.	G 4.4 Je herkent en je past toe vanuit een context averechtse selectie en middelen om dit te beperken: het verplicht voorschrijven van een verzekering; het instellen van een collectieve verzekering.	Asymmetrische informatie (in relatie tot risico en verzekeren)	Asymmetrische informatie	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen
		Effecten van asymmetrische informatie	G 1.6 Je herkent en je past toe vanuit een context hoogte van eigen risico: de argumenten van een verzekerde bij een keuze voor een eigen risico en de argumenten van een verzekeraar bij de bepaling van het eigen risico.	n.v.t.	Averechtse selectie (in relatie tot risico en verzekeren)	Averechtse selectie	CE		De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen
		Effecten van asymmetrische informatie	G 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context asymmetrische informatie en de wijze waarop partijen daarop inspelen.	G 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context Informatieasymmetrie: informatieachterstand of informatievoorsprong van de ene transactiepartij t.o.v. de andere partij.	asymmetrische informatie (in relatie tot effecten asymmetrische informatie)	asymmetrische informatie (in relatie tot effecten asymmetrische informatie)	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen
		Effecten van asymmetrische informatie		G 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context hoe onvolledige informatie in een ruilsituatie leidt tot transactiekosten. (NIEUW)	asymmetrische informatie (in relatie tot effecten asymmetrische informatie)	asymmetrische informatie (in relatie tot effecten asymmetrische informatie)		CE		De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo	
Risico en informatie	Hoe partijen er voor kunnen kiezen dat niet een individueel optreden maar juist samenwerking zinvol kan zijn - en hoe dan vervolgens deze samenwerking via een proces van bijvoorbeeld onderhandelen kan worden vormgegeven.	Effecten van asymmetrische informatie	G 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context averechtse selectie en de wijze waarop partijen daarop inspelen.	G 3.2 Je herkent en je past toe vanuit een context principaal-agentrelaties, het risico op averechtse selectie en moral hazard ⁴ . Te denken valt aan: * opdrachtgever – opdrachtnemer; * vermogensverschaffer(eigendom) – ondernemer(leiding); * kredietgever - kredietnemer.	averechtse selectie (in relatie tot effecten asymmetrische informatie)	averechtse selectie (in relatie tot effecten asymmetrische informatie)	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	
		Effecten van asymmetrische informatie	G 2.3 Je herkent en je past toe vanuit een context moral hazard (risico op moreel wangedrag) en de wijze waarop partijen daarop inspelen.	G 3.2 (dubbel) Je herkent en je past toe vanuit een context principaal-agentrelaties, het risico op averechtse selectie en moral hazard ⁴ . Te denken valt aan: * opdrachtgever – opdrachtnemer; * vermogensverschaffer(eigendom) – ondernemer(leiding); * kredietgever - kredietnemer.	Moreel gevaar	Moreel gevaar	CE	CE	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	
		Asymmetrische informatie in bedrijf	n.v.t.	G 3.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het hanteren van contracten in een principaal-agentrelatie en het inzetten van prikkels.		Principaal-agentrelatie en prikkels		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	
		Asymmetrische informatie in bedrijf	n.v.t.	G 3.4 Je herkent en je past toe vanuit een context de rol van toezichthouders op financiële en op andere markten.(NIEUW)		Ondernemingsfinanciering en rol onderpand		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	
		Asymmetrische informatie in bedrijf	n.v.t.	G 3.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de keuze die een ondernemer maakt bij het verkrijgen van eigen en/of vreemd vermogen en de functie van onderpand bij het verkrijgen van krediet.		Ondernemingsfinanciering en rol onderpand		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	
		Risico en verzekering	n.v.t.	G 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context De aard en de omvang van het risico dat ontstaat bij het nemen van een beslissing in een situatie van onzekerheid (onzeker voorval).		Risico en beslissing		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	
		Risico en verzekering	n.v.t.	G 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context risicoaversie en verschillen daarin tussen transactiepartners. (NIEUW)		Risico en beslissing		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen	
		Risico en beleggen	G 3.1 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid tussen beleggingen met een hoog en beleggingen met een laag risico.	G 5.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de relatie tussen de hoogte van het risico en het te verwachten rendement bij beleggingen.				CE	CE	De kandidaat kan in contexten herkennen en toepassen het onderscheid tussen beleggingen met een hoog en beleggingen met een laag risico;	De kandidaat kan in een economische context herkennen en toepassen dat er bij beleggen sprake is van onvolledige en/of asymmetrische informatie de relatie tussen de hoogte van het risico en het te verwachten rendement bij beleggingen
		Risico en beleggen	G 3.2 Je herkent en je past toe vanuit een context het verschil tussen obligaties en aandelen ten aanzien van de mate van risico en het te verwachten rendement.	G 5.2 Je herkent en je past toe vanuit een context het verschil tussen obligatie en aandelen ten aanzien van de mate van risico en het te verwachten rendement.		Obligaties en aandelen		CE	CE	De kandidaat kan in contexten herkennen en toepassen het verschil tussen obligaties en aandelen ten aanzien van de mate van risico en het te verwachten rendement;	De kandidaat kan in een economische context herkennen en toepassen dat er bij beleggen sprake is van onvolledige en/of asymmetrische informatie het verschil tussen obligaties en aandelen ten aanzien van de mate van risico en het te verwachten rendement

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Risico en informatie	Hoe partijen er voor kunnen kiezen dat niet een individueel optreden maar juist samenwerking zinvol kan zijn - en hoe dan vervolgens deze samenwerking via een proces van bijvoorbeeld onderhandelen kan worden vormgegeven.	Risico en beleggen	G 3.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het verband tussen een verandering van de rentestand en een koersverandering van aandelen en het verband tussen een verandering van de rentestand en een koersverandering van (vastrentende) obligaties.		Rente en koersen		CE		De kandidaat kan in contexten herkennen en toepassen het verschil tussen obligaties en aandelen ten aanzien van de mate van risico en het te verwachten rendement	n.v.t.
		Risico in bedrijf	G 4.1 Je herkent en je past toe vanuit een context: de keuze omtrent het aantrekken van eigen en vreemd vermogen van een onderneming. (eenmanszaak, vennootschap onder firma of BV)	n.v.t.			CE		De kandidaat kan in contexten herkennen en toepassen het verband tussen een verandering van de rentestand en een koersverandering van aandelen en het verband tussen een verandering van de rentestand en een koersverandering van (vastrentende) obligaties	n.v.t.
		Risico in bedrijf	G 4.2 Je herkent en past vanuit contexten toe onderpand en waarom onderpand het risico voor de kredietgever kan verminderen.	n.v.t.			CE		De kandidaat kan in contexten herkennen en toepassen onderpand en waarom onderpand het risico voor de kredietgever kan verminderen	n.v.t.
Welvaart en groei	Hoe door internationale handel, samenwerking de welvaart wordt beïnvloed, zoals tussen verschillende landen maar ook tussen verschillende individuen in die landen.	Welvaart	H 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de relatie tussen het BBP en de toegevoegde waarde (rekenkundig); de vorming van het BBP (Bruto Binnenlands Product) en NBP (Netto Binnenlands Product).	H 2.1 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de relatie tussen het BBP (als welvaartsmaatstaf) en de toegevoegde waarde; - bruto toegevoegde waarde - netto toegevoegde waarde - afschrijvingen.	BBP en toegevoegde waarde	BBP, bruto toegevoegde waarde, netto toegevoegde waarde -afschrijvingen- en welvaart	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Welvaart		H 2.3 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de relatie tussen Nationaal Inkomen en Nationaal Product (bruto en netto).	Bruto en netto binnenlands product	Bruto en en netto binnenlands product - netto en nationaal inkomen	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Welvaart	waarbij de volgende methoden worden onderscheiden: - de objectieve methode, - subjectieve methode	H 2.2 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de vorming van het BBP (Bruto Binnenlands Product) en NBP (Netto Binnenlands Product) waarbij de volgende methoden worden onderscheiden: - de objectieve methode, - subjectieve methode.	Objectieve en subjectieve methode	Objectieve en subjectieve methode	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Welvaart	H 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context de vorming/totstandkoming van het BBP vanuit productie, inkomensvorming en de finale bestedingen;	H 2.2 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de vorming van het BBP (Bruto Binnenlands Product) en NBP (Netto Binnenlands Product) waarbij de volgende methoden worden onderscheiden: - de bestedingsmethode	Finale bestedingen	Bestedingsmethode	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Welvaart	H 1.5 Je herkent en je past toe vanuit een context de geldkringloop als weergave van basiselementen uit het systeem van de nationale rekeningen.	n.v.t.		Geldkringloop		CE		De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo	
Welvaart en groei	Hoe door internationale handel, samenwerking de welvaart wordt beïnvloed, zoals tussen verschillende landen maar ook tussen verschillende individuen in die landen.	Welvaart	H 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context het systeem van de Nationale Rekeningen (inclusief de Staat van Middelen en Bestedingen), met in achtname van de volgende sectoren: - gezinnen - ondernemingen - overheid - buitenland - financiële instellingen.	H 2.5 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context het systeem van de Nationale Rekeningen (inclusief de Staat van Middelen en Bestedingen), met in achtname van de volgende sectoren: - gezinnen - ondernemingen - overheid - buitenland - financiële instellingen.	Systeem van Nationale Rekeningen	Systeem van Nationale Rekeningen	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	
		Welvaart	Zie I voor Havo - I 1.9 (onder I 1.9 wordt deze voor Havo uitgewerkt).	H 2.6 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de betalingsbalans (boekhoudkundig) als overzicht van de handel en betalingen tussen landen; - lopende rekening (inclusief saldi) - kapitaalrekening (inclusief saldi).		betalingsbalans (lopende rekening en kapitaalrekening)		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	
		Welvaart	n.v.t.	H 2.7 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de relatie tussen het nationale spaarsaldo en het saldo op de lopende rekening.		Nationaal spaarsaldo		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	
		Welvaart	Zie I voor Havo - I 1.8 en I 10 (deze wordt voor Havo onder deze codes uitgewerkt - want valt daar als leerdoel onder ander domein (I in plaats van H).	H 2.8 DJe herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de relatie tussen de wisselkoers en de betalingsbalans en de wijze waarop een wisselkoers tot stand komt.		wisselkoers en betalingsbalans		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	
		Welvaart	H 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de omvang van het BBP als zijnde een beperkte welvaartsmaatstaf rekening houdend met; - nominaal en reëel - eng versus ruim welvaartsbegrip - welvaartsbegrip per capita - de rol en omvang van de informele sector - Human Development Index en groen BBP.	H 2.4 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de omvang van het BBP en NBP als een beperkte welvaartsmaatstaf, rekening houdend met; - nominaal en reëel - eng versus ruim welvaartsbegrip - welvaartsbegrip per capita - de rol en omvang van de informele sector - Human Development Index en groen BBP (inclusief externe effecten).	BBP en NBP als welvaartsmaatstaf. Nominaal / reëel eng versus ruim welvaartsbegrip per capita informele sector HDP Groen BBP	BBP en NBP als welvaartsmaatstaf. Nominaal / reëel eng versus ruim welvaartsbegrip per capita informele sector HDP Groen BBP	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	
		Welvaart	H 1.6 Je herkent en je past toe vanuit een context de Lorenzcurve als weergave van de verdeling van het primaire inkomen en het secundaire inkomen; - percentage, percentielen, kwintielen - nivelleren en denivelleren	H 2.9 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de Lorenzcurve als weergave van de verdeling van het primaire inkomen en het secundaire inkomen; - Gini coefficient - percentage, percentielen, kwintielen - nivelleren en denivelleren	Primaire en secundaire inkomensverdeling (Lorenzcurve)	Primaire en secundaire inkomensverdeling (Lorenzcurve) Gini-coëfficiënt	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	
		Welvaart	H 1.7 Je herkent en je past toe vanuit een context het bestaan van verschillen tussen de lorenzcurves van landen;	n.v.t.				CE		De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Welvaart en groei	Hoe door internationale handel, samenwerking de welvaart wordt beïnvloed, zoals tussen verschillende landen maar ook tussen verschillende individuen in die landen.	Welvaart	H 1.8 Je herkent en je past toe vanuit een context het bestaan van verschillende stelsels voor de inkomstenbelasting en de wijze waarop deze stelsels invloed hebben op de mate van inkomensongelijkheid tussen individuen en groepen (nivelleren en denivelleren).	H 2.12 Je herkent en je past toe vanuit een context belastingstelsels als afspiegeling van de opvattingen over de gewenste mate van inkomens(on)gelijkheid tussen individuen en groepen; - marginaal belastingtarief - gemiddeld belastingtarief - heffingskortingen zoals de algemene korting en de arbeidskorting).	Belastingstelsels - nivelleren en denivelleren	Belastingstelsels	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Welvaart	H 1.9 Je herkent en je past toe vanuit een context gevolgen van verschillende soorten belastingtarieven, zoals progressief, proportioneel en degressief, voor de inkomens (bruto-nettotraject en inkomensverhoudingen) met gebruikmaking van de parameters marginaal belastingtarief en heffingskorting.	H 2.13 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context verschillende tariefstructuren binnen belastingstelsels zoals - boxenstelsel - progressief tarief. - proportioneel tarief (vlaktaks) - degressief tarief	Belastingtarieven (progressief / proportioneel / degressief) - marginaal belasting tarief - heffingskorting - bruto-netto traject	Belastingtarieven (progressief / proportioneel / degressief) - marginaal belasting tarief - heffingskorting - bruto-netto traject Boxenstelsel Vlaktaks	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Welvaart	H 2.5 Je herkent en je past toe vanuit een context een classificatie van verschillende inkomenscategorieën alsmede ontwikkelingen in de categoriale inkomensverdeling.	H 2.10 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context De categoriale inkomensverdeling, als de verdeling van het BBP over de verschillende inkomenscategorieën pacht, loon, rente/huur en winst, zijnde de beloningen voor de inzet van productiefactoren (arbeid, natuur, kapitaal, ondernemerschap) in het productieproces.	Categoriale inkomensverdeling	Categoriale inkomensverdeling	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Welvaart	n.v.t.	H 2.11 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de arbeidsinkomensquote (=AIQ) als het deel (of het percentage) van het nationaal inkomen dat dient als beloning voor de verschaffing van de productiefactor arbeid.		Arbeidsinkomensquote		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Economische groei	H 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context het steeds groter wordende belang van menselijk kapitaal (en technologische ontwikkeling) als determinanten van economische groei en van groei van de arbeidsproductiviteit.	H 3.2 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context indicatoren die de kwaliteit van de productiefactor arbeid en/of arbeidsproductiviteit bepalen, zoals: - scholing - know-how / ervaring - gezondheid - specialisatie.	Determinanten van economische groei en (arbeids)productiviteit - ARBEID	Determinanten van economische groei en (arbeids)productiviteit - ARBEID	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Economische groei	n.v.t.	H 3.3 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context indicatoren die de kwantiteit van de productiefactor arbeid bepalen, zoals: - arbeidstijd en deeltijdwerk - personen en arbeidsjaren en/of arbeidsuren - arbeidsparticipatie - vergrijzing - wig - (potentiële) beroepsbevolking - leerplicht en pensioengerechtigde leeftijd - loonkosten per eenheid product.		Determinanten van economische groei - ARBEID		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Welvaart en groei	Hoe door internationale handel, samenwerking de welvaart wordt beïnvloed, zoals tussen verschillende landen maar ook tussen verschillende individuen in die landen.	Economische groei	H 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context het steeds groter wordende belang van (menselijk kapitaal en) technologische ontwikkeling als determinanten van economische groei en van groei van de arbeidsproductiviteit.	H 3.4 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context indicatoren die de kwaliteit van de productiefactor kapitaal en/of productiviteit bepalen, zoals: - onderzoek en ontwikkeling - internationalisering - creatieve destructie en (duurzame) innovatie.	Determinanten van economische groei en (arbeids)productiviteit - KAPITAAL	Determinanten van economische groei en (arbeids)productiviteit - KAPITAAL	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Economische groei	n.v.t.	H 3.5 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context indicatoren die de kwantiteit van de productiefactor kapitaal bepalen, zoals; - investeringen (uitbreiding- en/of vervangingsinvesteringen) - investeringsklimaat - stimuleringsmaatregelen.		Determinanten van economische groei - KAPITAAL		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Economische groei	H 2.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het bestaan van productiviteitsverschillen tussen landen.	Zie H 3.2 / 3.3 / 3.4 / 3.5 (om Havo H 2.3 met Vwo te vergelijken)	Productiviteitsverschillen	Productiviteitsverschillen	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Economische groei	H 2.4 Je herkent en je past toe vanuit een context convergentie en divergentie van ontwikkelingslanden en ontwikkelde landen aan de hand van de ontwikkeling van en determinanten voor het BBP.	n.v.t.	Convergentie en divergentie in de wereld	Convergentie en divergentie in de wereld	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Economische groei	H 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context economische structuurontwikkeling en de groei van het BBP door inzet van de productiefactoren.	H 3.1 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context structuurontwikkeling en de groei van het BBP door inzet van de productiefactoren arbeid, natuur, kapitaal, ondernemerschap en de relatie tussen de zowel de kwantitatieve als kwalitatieve veranderingen van deze productiefactoren (aanbodfactoren).	Economische structuurontwikkeling	Economische structuurontwikkeling Kwantitatieve en kwalitatieve veranderingen aanbodfactoren	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
		Economische groei	H 2.6 Je herkent en je past toe vanuit een context de motieven voor het al dan niet aangaan van internationale samenwerkingsvormen in relatie tot welvaart en economische groei; - vrijhandel - protectie (zoals invoerrechten, contingentering, dumping, infant industry).	H 3.6 Je herkent, beschrijft en analyseert vanuit een context de economische motieven voor het al dan niet aangaan van internationale samenwerkingsvormen in relatie tot welvaart en economische groei; - vrijhandel - protectie (zoals invoerrechten, contingentering, dumping, infant industry).	Internationale samenwerking / samenwerkingsvormen Vrijhandel en protectie	Internationale samenwerking / samenwerkingsvormen Vrijhandel en protectie	CE	CE	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart	De kandidaat kan analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart
Goede tijden, slechte tijden	Hoe de economische uitkomst over de tijd kan verschillen en hoe deze schommelingen wel of niet door overheidsbeleid te beïnvloeden is.	Conjuncturele verschijnselen	I 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de wijze waarop het nationale prijsniveau tot stand komt aan de hand van de geaggregeerde vraag (en het geaggregeerde aanbod) van de hoeveelheid goederen en diensten.	I 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context geaggregeerde vraag als de relatie tussen de gevraagde hoeveelheid productie en nationaal prijsniveau op alle markten samen (op de korte en lange termijn); - consumptieve bestedingen - investeringen - overheidsbestedingen - netto vraag uit het buitenland.	Geaggregeerde vraag en aanbod	Geaggregeerde vraag	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Goede tijden, slechte tijden	Hoe de economische uitkomst over de tijd kan verschillen en hoe deze schommelingen wel of niet door overheidsbeleid te beïnvloeden is.	Conjuncturele verschijnselen	I 1.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de wijze waarop het nationale prijsniveau tot stand komt aan de hand van (de geaggregeerde vraag en) het geaggregeerde aanbod van de hoeveelheid goederen en diensten.	I 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context het geaggregeerde aanbod als de relatie tussen de aangeboden hoeveelheid productie en nationaal prijsniveau op alle markten samen (op de korte en lange termijn).	Geaggregeerde vraag en aanbod	Geaggregeerde aanbod	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjuncturele verschijnselen	n.v.t.	I 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context evenwicht op de korte termijn en de lange termijn als de gelijkheid tussen geaggregeerde vraag en aanbod.		Geaggregeerde vraag en aanbod		CE		De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjuncturele verschijnselen	I 1.5 Je herkent en je past toe vanuit een context de verandering van prijzen - inflatie en deflatie - van goederen en diensten en de invloed daarvan op de koopkracht van mensen.	I 2.5 Je herkent en je past toe vanuit een context de invloed van de verandering van prijzen, inflatie, deflatie en stagflatie op de koopkracht van mensen.	Inflatie, deflatie en koopkracht	Inflatie, deflatie en koopkracht	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjuncturele verschijnselen	n.v.t.	I 2.7 Je herkent en je past toe vanuit een context de relatie tussen nominale en reële grootheden en dit relateren aan geldillusie en de betekenis hiervan.		geldillusie		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjuncturele verschijnselen	I 1.7 Je herkent en je past toe vanuit een context welvaartsvaste uitkeringen en waarde vaste uitkeringen.	I 2.7 Je herkent en je past toe vanuit een context de relatie tussen nominale en reële grootheden (- economische groei) - uitkeringen (welvaartsvast en waarde vast) (- geldillusie).	Welvaartsvast en waarde vast	Welvaartsvast en waarde vast	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjuncturele verschijnselen	I 1.6 Je herkent en je past toe vanuit een context de wijze waarop in situaties van laagconjunctuur door loonstarheid op korte termijn onvrijwillige werkloosheid ontstaat en op langere termijn, door werking van het marktmechanisme, het evenwicht op de arbeidsmarkt hersteld kan worden.	I 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid tussen korte en lange termijn aanbod – en vraagveranderingen op nationaal niveau. - prijsrigiditeit - loonstarheid - productiecapaciteit.	Laagconjunctuur, loonstarheid en arbeidsmarkt	Laagconjunctuur, loonstarheid en arbeidsmarkt	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjuncturele verschijnselen	I 1.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de gevolgen van prijsrigiditeit op de korte termijn.	I 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid tussen korte en lange termijn aanbod – en vraagveranderingen op nationaal niveau. - prijsrigiditeit - loonstarheid - productiecapaciteit.	Prijsrigiditeit	Prijsrigiditeit	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Goede tijden, slechte tijden	Hoe de economische uitkomst over de tijd kan verschillen en hoe deze schommelingen wel of niet door overheidsbeleid te beïnvloeden is.	Conjuncturele verschijnselen	I 1.3 Je herkent en je past toe vanuit een context de gevolgen van flexibele prijzen op de langere termijn.	I 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid tussen korte en lange termijn aanbod – en vraagveranderingen op nationaal niveau. - prijsrigiditeit - loonstarheid - productiecapaciteit.	flexibele prijzen		CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjuncturele verschijnselen	I 1.4 Je herkent en je past toe vanuit een context de relatie tussen de geaggregeerde vraag en het prijsniveau en de daaruit resulterende neutraliteit van geld, aan de hand van de Verkeersvergelijking van Fisher.	I 1.5 Je herkent en je past toe vanuit een context de verkeersvergelijking van Fisher ($MV = PT$), waarbij M als de maatschappelijke geldhoeveelheid, V de mloopsnelheid van het geld, P het prijsniveau en T het aantal transacties.	Neutraliteit van geld en verkeersvergelijking van Fisher	Neutraliteit van geld en verkeersvergelijking van Fisher	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjuncturele verschijnselen	I 1.8 Je herkent en je past toe vanuit een context het aanbod van en de vraag naar een valuta als bepalende factoren voor de wisselkoers (prijs van een valuta).	VERMELD IN H	Wisselkoers	VERMELD IN H	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjuncturele verschijnselen	I 1.9 Je herkent en je past toe vanuit een context het aanbod van en de vraag naar valuta als gevolg van internationale transacties en de registratie van deze transacties op een betalingsbalans (lopende rekening en kapitaalrekening).	VERMELD IN H	Betalingsbalans (lopende rekening en kapitaalrekening)	VERMELD IN H	CE	(vermeld bij H)	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	(vermeld bij H)
		Conjuncturele verschijnselen	I 1.10 Je herkent en je past toe vanuit een context het loonniveau, de arbeidsproductiviteit en de inflatie als factoren die invloed hebben op de internationale concurrentiepositie en daarmee op de betalingsbalans en de wisselkoers.	VERMELD IN H	Internationale concurrentiepositie en wisselkoers en betalingsbalans	VERMELD IN H	CE	(vermeld bij H)	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	(vermeld bij H)
		Registratie van conjunctuur	I 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context de berekening van de inflatie met behulp van het prijsindexcijfer.	I 2.6 Je herkent en je past toe vanuit een context de relatie tussen het prijsindexcijfer, koopkracht en inflatie/deflatie.	Inflatiemeting (prijsindexcijfer)	Inflatiemeting (prijsindexcijfer)	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Goede tijden, slechte tijden	Hoe de economische uitkomst over de tijd kan verschillen en hoe deze schommelingen wel of niet door overheidsbeleid te beïnvloeden is.	Registratie van conjunctuur	I 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context conjunctuurindicatoren en de wijze waarop deze indicatoren aanwijzingen zijn voor veranderingen in de groei van het BBP.	I 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context veranderingen van het evenwicht op de korte termijn en de lange termijn in relatie tot hoogconjunctuur, laagconjunctuur en trendmatige ontwikkelingen - Consumenten- en producentenvertrouwen - Werkloosheid en vacatures - Aantal uitzenduren - conjunctuurklok.	Conjunctuurindicatoren	Conjunctuurindicatoren	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	I 3.2 Je herkent en je past toe vanuit een context ingebouwde stabilisatoren en de wijze waarop deze een dempende invloed hebben op de schommelingen in de conjunctuur; - sociale uitkeringen - belastingen	I 2.2 Je herkent en je past toe vanuit een context het effect van automatische stabilisatoren ten tijde van hoogconjunctuur en laagconjunctuur - sociale uitkeringen - belastingen	Conjunctuurbeleid en ingebouwde stabilisatoren	Conjunctuurbeleid en ingebouwde stabilisatoren	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	I 2.3 Je herkent en je past toe vanuit een context het verschil tussen nominale en reële economische groei;	I 2.7 Je herkent en je past toe vanuit een context de relatie tussen nominale en reële grootheden - economische groei (- uitkeringen (welvaartsvast en waardevast) - geldillusie)	Nominale en reële groei	Nominale en reële groei	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	I 2.4 Je herkent en je past toe vanuit een context de feitelijke groei van het BBP in vergelijking met de trendmatige groei; laagconjunctuur/hoogconjunctuur.	I 2.1 Je herkent en je past toe vanuit een context veranderingen van het evenwicht op de korte termijn en de lange termijn in relatie tot hoogconjunctuur, laagconjunctuur en trendmatige ontwikkelingen - Consumenten- en producentenvertrouwen - Werkloosheid en vacatures - Aantal uitzenduren - conjunctuurklok	trendmatige groei	trendmatige groei	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	I 3.1 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid tussen anticyclisch en procyclisch conjunctuurbeleid en op welke wijze de overheid dit kan beïnvloeden.	I 3.1 Je herkent en je past toe vanuit een context het onderscheid tussen anticyclisch- en procyclisch conjunctuurbeleid.	Anticyclisch en procyclisch begrotingsbeleid	Anticyclisch en procyclisch begrotingsbeleid	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	n.v.t.	I 3.2 Je herkent en je past toe vanuit een context fiscaal beleid als het beïnvloeden van de conjunctuur middels de - belastingen - overheidsuitgaven - inverdieneffecten - uitverdieneffecten		fiscaal beleid - inverdien- en uitverdieneffecten	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Goede tijden, slechte tijden	Hoe de economische uitkomst over de tijd kan verschillen en hoe deze schommelingen wel of niet door overheidsbeleid te beïnvloeden is.	Conjunctuurbeleid	n.v.t.	I 2.3 Je herkent en je past toe vanuit een context Phillipscurve en de korte-termijn afruil tussen inflatie en werkloosheid in relatie tot hoogconjunctuur en laagconjunctuur		Phillipscurve		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	n.v.t.	I 2.4 Je herkent en je past toe vanuit een context de mogelijkheden en beperkingen van het gebruik en toepassing van de Phillipscurve		Phillipscurve		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	I 3.3 Je herkent en je past toe vanuit een context De Europese Centrale Bank (ECB) of Centrale Banken van landen die niet onder de ECB vallen: - toezichthouder op de infrastructuur van financiële markten en betalingsinstrumenten - beheerder van eigen externe reserves - uitgever van bankbiljetten - toezichthouder op aanbieders van risicomijdende en risicozoekende beleggingen	I 4.3 Je herkent en je past toe vanuit een context De Europese Centrale Bank of de Centrale banken die niet onder de ECB vallen als - toezichthouder op de infrastructuur van financiële markten en betalingsinstrumenten - beheerder van eigen externe reserves - uitgever van bankbiljetten - toezichthouder op aanbieders van risicomijdende en risicozoekende beleggingen	Centrale Bank (taken)	Centrale Bank (taken)	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	I 3.4 Je herkent en je past toe vanuit een context de wijze waarop een centrale bank het rente-instrument kan inzetten om de inflatie af te remmen.	I 4.1 Je herkent en je past toe vanuit een context monetair beleid als het beïnvloeden van de conjunctuur middels; - rentebeleid - wisselkoersbeleid - geldhoeveelheidsbeleid	Centrale banken en rentebeleid	Centrale banken en rentebeleid / wisselkoersbeleid / geldhoeveelheidsbeleid	CE	CE	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	n.v.t.	I 4.2 Je herkent en je past toe vanuit een context de beperkingen die gesteld worden aan de effectiviteit van monetair beleid zoals de zero lower bound en de liquiditeitsval		ECB en effectiviteit monetair beleid (zero lower bound en liquiditeitsval)		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten
		Conjunctuurbeleid	n.v.t.	I 4.4 Je herkent en je past toe vanuit een context de betekenis van de Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment voor het monetair beleid		NAIRU		CE	n.v.t.	De kandidaat kan analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden door toedoen van rigiditeiten

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	Vakbegrippen havo	Vakbegrippen vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Onderzoek en experiment	Hoe uit experimenten economische inzichten kunnen ontstaan of / en kunnen worden aangetoond.						SE	SE	De kandidaat kan door het deelnemen aan experimenten een conclusie trekken die getuigt van een 'economische kijk' op maatschappelijke verschijnselen en van strategisch inzicht. De kandidaat kan analyseren welke grenzen aan de verklaringskracht van theoretische concepten gesteld worden	De kandidaat kan door het deelnemen aan experimenten een conclusie trekken die getuigt van een 'economische kijk' op maatschappelijke verschijnselen en van strategisch inzicht. De kandidaat kan analyseren welke grenzen aan de verklaringskracht van theoretische concepten gesteld worden
Keuze-onderwerpen	Hoe aan de hand van verschillende contexten economische concepten aantoonbaar zijn.						SE	SE	De kandidaat kan een economisch concept in verschillende contexten vergelijkenderwijs analyseren. De kandidaat kiest ten minste twee keuzeonderwerpen om deze analyse uit te voeren	De kandidaat kan een economisch concept in verschillende contexten vergelijkenderwijs analyseren. De kandidaat kiest ten minste twee keuzeonderwerpen om deze analyse uit te voeren